

סיכוי / سيكوي Sikkuy

העמותה לקידום שוויון אזרחי / الجمعية لدعم المساواة المدنية
The Association for the Advancement of Civic Equality

חקיקת עזר במועצות הערביות חסמים חיצוניים ופנימיים

מגישה: סברין דאוד

בית ספר למשפטים

נובמבר / 2011

מסמך זה נכתב ע"י סטודנט/ית מלגאי/ת במסגרת פרויקט מדיניות שוויונית בעמותת סיכוי
ומשקף את העמדות של כותב/ת המסמך בלבד

תוכן

2.....	הקדמה :
3.....	היחס בין שלטון מקומי וחקיקתו וממשל מרכזי וחקיקתו.....
4.....	חוקי העזר-תהליך קבלתם.....
4.....	המועצות המקומיות הערביות וחקיקת העזר.....
5.....	חסמים חיצוניים לחקיקה משנית במועצות המקומיות.....
8.....	הקשר בין המצב הסוציו אקונומי לחוקי העזר בכלל ולחוקי העזר במועצות הערביות בפרט.....
8.....	טבלאות וניתוחים.....
17.....	חסמים פנימיים לפיתוח חקיקת עזר במועצות הערביות.....
22.....	סיכום.....
24.....	ביבליוגרפיה.....

הקדמה:

הוגים רבים בהיסטוריה ניסו להבין מה הביא את האדם ממצב של כאוס או לכאורה אידיליה למצב של חוקים, שלטון וסדר מצד אחד מול הגבלת חירויות מצד שני. אבל כולם בסופו של תהליך הגיעו למסקנה שבן אדם ביקש הגנה, ביקש סדר תמורת איזה שהוא ויתור על חירות.

מבחינה פילוסופית, חקיקה בכלל וחקיקת משנה שמסדרת את החוקים המקומיים והספציפיים יותר, בפרט, באה כדי להסדיר את הקשר בין האנשים והשלטון, בדרך כלל על חשבון הפרט. הפרט, כתוצאה מאותה חקיקה מגביל את עצמו למען הסדר של החברה. כל חקיקה מתערבת מגבילה פעולות וחירותו של הפרט וסביבתו.

לשלטון המקומי, תפקידו, חוקיו והוראותיו יש מקום מאוד מיוחד ומרכזי בחייו של כל אזרח. הרי שהשלטון המקומי מסדיר את חיי כל אזרח לפרטים הכי קטנים אפילו לחניית רכבו. לצורך המחקר, נאסף מידע לגבי 192 מועצות מקומיות ואזוריות במדינה, מתוך 255. המידע נאסף מאתר משרד הפנים, מרכז השלטון המקומי בישראל ואתר הרשויות המקומיות ואתר הביטוח הלאומי. בהרבה מקרים, לא נמצא מידע רלוונטי, או שהמועצות לא הופיעו באתרים שסיפקו את המידע ולכן יש התייחסות רק ל-192 מועצות שקיים לגביהן מידע מעודכן ואקטואלי.

המידע שנאסף ועיבודו כולל: שם מועצה, מספר תושבים, דירוג כלכלי-חברתי, שטח, צפיפות, שנת קבלת מעמד, מספר שנים במעמד הנוכחי ומספר חוקי עזר. כאשר חלק נתון וחלק אחר מוסק מהנתונים הקיימים.

יש תחת השלטון המקומי 255 מועצות¹. מהם 83 מועצות שהן לא יהודיות², סביר להניח שערביות (כולל בדואים ודרוזים).

מתוך 75 ערים בישראל מספר הערים הערביות הינו 11³. ומתוך 125 מועצות מקומיות מספר המועצות הערביות הינו 69⁴.

סה"כ	מגזר לא יהודי	מגזר יהודי	
75	15	60	עיריות
125	82	43	מועצות מקומיות
53	9	44	מועצות אזוריות
2		2	מועצות מקומיות תעשייתיות
255	106	149	סה"כ

¹<http://www.moin.gov.il/OfficeUnits/LocalGovernmentAdministration/Pages/default.aspx>

² שם

³ שם

⁴ שם

היחס בין שלטון מקומי וחיקתו וממשל מרכזי וחיקתו:

לא ניתן לדון בחוקי עזר מבלי לדון במעמד החוקתי של השלטון המקומי וחיקתו, והיחס שלו עם השלטון המרכזי.

היחס בין השלטון המקומי והמרכזי מגלה תלות גדולה של הרשויות המקומיות בממשל המרכזי שמותרת בידי הרשויות המקומיות אוטונומיה מעטה⁵. דבר שמעכב את יכולת התמרון וקבלת ההחלטות של הממשל המקומי, ובמיוחד של הממשל המקומי הערבי.⁶

גורם שני שמשפיע על התלות בין השלטון המקומי והמרכזי הוא, גודל היישוב גם הוא משפיע בין השאר על היחסים בין הממשל המקומי והמרכזי, ככל שהישוב גדול יותר, מצאי השירותים המסחריים וההתמחויות בו יותר גדולים.⁷ דבר שמסתבר לפי הראיונות משפיע גם על הקשר בין אוכלוסיית המועצה או העירייה עם השלטון המקומי.

זה לא סוד שהמועצות המקומיות הערביות בישראל מצד אחד מועצה מקומית שנתקלת בקשיים כלכליים וחברתיים פנימיים, מסורת, חמולות, אי שיוון, אי אמון במוסדות המדינה. ומצד שני, מועצה מקומית שסובלת כמו שאר המועצות המקומיות מגרעון תקציבי, בעיות פנימיות, ניהוליות וכו'.⁸ בחינת ההיסטוריה של היחסים בין השלטון המקומי למרכזי מראה שאמנם קיימת מדיניות אוניברסאלית כלפי כל הרשויות המקומיות, אך ההתייחסות לרשויות חלשות יהודיות עדיפה על זו לרשויות המקומיות הערביות.⁹

מצד אחר, פיתוח יישובים ערביים ושילוב האוכלוסייה הערבית בחברה הישראלית תלויה מאוד ביכולת של השלטון המקומי להוביל פיתוח על ידי יוזמה מקומית, ניהול משאבים, ניצול יכולות קיימות ועידוד יוזמות מקומיות¹⁰ דבר אשר מלווה בקשיים מאוד גדולים מסיבות פנימיות, שתלויות במגזר עצמו והנהגתו ומצד שני יש סיבות חיצוניות שקשורות למדינה ומוסדותיה. קשיים אלה מלווים גם את נושא המחקר שלי שלפניכם שדן בסוגיית חוקי העזר במועצות המקומיות הערביות.

אחת הסמכויות הכי חשובות שיש לרשות המקומית היא הסמכות להתקין חוקי עזר. חוק העזר הינו האמצעי העיקרי שבאמצעותו ניתן להסדיר חובות וזכויות בתחום הרשות המקומית ולגבות תשלומים למימון פעילות הרשות¹¹ כמו למשל: היטלי מים, ביוב, שילוט וכו'. סמכות זו נקבעה בסעיפים 250 ו-280 לפקודת העיריות.¹²

חוקי העזר-תהליך קבלתם:

⁵ חמאסי ראסם, "לקראת חיזוק השלטון המקומי ביישובים הערבים בישראל", מכון פלורסהיימר למחקרי מדיניות, אוגוסט 1994, 4.

⁶ שם

⁷ שם, 5

⁸ שלמה חסון ומיכאל קרייני, "הערבים בישראל חסמים בפני שיוון", מכון פלורסהיימר למחקר מדיניות, 2006, 150

⁹ שם

¹⁰ שם, 8

¹¹ "חיקת משנה נוהל והנחיות", הנחיות היועץ המשפטי לממשלה (2003), 49.

¹² פקודת העיריות[נוסח חדש], התשע"א-2011, ס"ח 2305

מבחינה פורמאלית, חוקי העזר הינם תקנות¹³. ותקנה היא בת פועל תחקיקתי מכוח החוק כמוכן, בת פועל מקומי.¹⁴

בעבר, נדרש אישור שר הפנים הפוזיטיבי לכל חוק עזר או תיקון כלשהו בו. כיום יש לשר הפנים סמכות להתערב בחוק העזר ולשנותו, אבל אם לא עשה כן חוק העזר יכנס לתוקפו לאחר פרסומו ברשומות, ללא האישור, למעט מקרים ספציפיים שנדרשת הסכמת השר או אישורו להתקנת חוק העזר¹⁵. חקיקת עזר לא באה להסדיר את כל הנושאים. נושאים שהם בטיפולו של השלטון המרכזי כגון נושאים בטחוניים או נושאים קשורים לדת, הם בגדר נושאים מחוץ לשליטת המועצה המקומית.¹⁶

היחס בין שלטון מקומי וחקיקתו וממשל מרכזי וחקיקתו:

סעיף 42 לפקודת הפרשנות קובע שהחקיקה בפקודת העיריות או בפקודת המועצות המקומיות לא בא כדי לפגוע או להתנגש עם זכות של המדינה, או להטיל עליה חובה¹⁷. לפי החקיקה, סעיף 16 לפקודת הפרשנות, שם בעצם את החקיקה המשנית במקום נחות יותר מול החקיקה הראשית. שם נקבע כי במקום בו ישנה התנגשות בין חוקי העזר לבין תקנות בעלות תחולה כלל ארצית יידחו חוקי העזר מול התקנות.¹⁸ ישנה תלות גדולה של הרשויות המקומיות בממשל המרכזי שמותירה בידי הרשויות המקומיות אוטונומיה מעטה¹⁹ דבר שמעכב את יכולת התמרון וקבלת החלטות של הממשל המקומי, ובמיוחד של הממשל המקומי הערבי.²⁰

המועצות המקומיות הערביות וחקיקת העזר:

עד שנת 1946 רק 57 יישובים ערביים הייתה מסגרת של מינהל מוניציפאלי, שהם 6.4% מתוך 887 יישובים ערביים שהיו בפלסטין בתקופת המנדט. שאר היישובים נוהלו על ידי מוכתאר אחד או יותר²¹

בשנת 1948, לפני הקמת מדינת ישראל, התגוררו בערים 35% מהאוכלוסייה הערבית²²

בשנת 1948 כ-94% מהאוכלוסייה הערבית שהתגוררה בערים בפלסטין, גורשו, עוכרו או ברחו מהארץ בעקבות הכיבוש. מאלה שהצליחו להישאר 83% מהם הסתגרו ב-104 כפרים לא מוכרים²³. מתוך 13 הערים הערביות שהיו עד אז נשארו רק 2.²⁴

בנוסף לקטיעת תהליך העיור (מלשון עיר) הפכה האוכלוסייה הערבית למיעוט נשלט, שעד 1966 היה תחת משטר צבאי²⁵.

¹³ ראה לעיל, ה"ש מס' 10, עמ' 48

¹⁴ **נחמיה אבנרי**, "משפט המקום, שלטון עצמי וחקיקה מקומית", חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור בפילוסופיה",

אוניברסיטת חיפה, 2009, 48

¹⁵ ראה לעיל, ה"ש מס' 10, 50

¹⁶ ע"א 6/66 קלו' נ' ראש העירייה, פ"ד כ(2)327, 1966

¹⁷ פקודת הפרשנות [נוסח חדש], התשי"ד-1954, ס"ה 2.

¹⁸ ראה לעיל, ה"ש מס' 14, 65

¹⁹ ראה לעיל, ה"ש מס' 5, עמ' 4

²⁰ שם

²¹ שם, עמ' 2

²² שם

²³ ראה לעיל, ה"ש מס' 5, 2

²⁴ שם

המדיניות הייתה אז לעודד את הכפריים לנוע לערים, בשיקול כנראה, לדלדל את ריכוזים של הערבים בכפרים ובמקביל להפקיע משאבים, במיוחד קרקעיים, וכתוצאה מכך גם לצמצם עלויות אספקת שירותים ותשתיות ביישובים.²⁶

למרות העובדה שבשנות החמישים נקבעו קריטריונים להקצאת תקציבים במטרה לקדם יישובים, חלק גדול מהקריטריונים אינו רלוונטי כלל לישובים הערבים כמו למשל אחוזי עלייה²⁷

זה לא סוד שהמועצות המקומיות הערביות בישראל סובלות כפליים מהמועצות היהודיות. מצד אחד הם מועצה מקומית אשר סובלת כמוה כמו כל מועצה מקומית אחרת מבעיות תקציביות, ניהוליות וכד' מצד שני היא מועצה מקומית ערבית שסובלת מקיפוח, אי שוויון, ובעיות פנימיות שתורמות בצורה כזאת או אחרת למצב העגום.

68% מהרשויות המקומיות הערביות נוסדו עד סוף שנות השישים תחת חסותו של הממשל הצבאי שהוטל על האוכלוסייה הערבית עד שנת 1966.²⁸ ראשי הרשויות שמונו באותה תקופה היו בדרך כלל כאלה שצייתו להוראות הממשל המרכזי למרות היות רובם חסרי הכשרה ומקצועיות.²⁹ מה שגרם לנקודת זינוק גרועה להתפתחות המועצות המקומיות. עד לשנת 1976 רשויות ערביות כלל לא השתתפו בתקציבי פיתוח של השלטון המרכזי. לעומת השתתפות גבוהה אצל הרשויות היהודיות.³⁰

חסמים חיצוניים לחקיקה משנית במועצות המקומיות:

החסם החיצוני העיקרי לחקיקת המשנה הינו השוויון. שוויון בתקציבים, שוויון בהזדמנויות שוויון בתשתיות.

ברגע שהושג שוויון לדעתי האישית אפשר יהיה להתפנות לחסמים הפנימיים לחקיקת המשנה או יעילותה כפי שמפורט בהמשך.

בקרב חוקרים שמתמקדים בחסמים בדרך לשוויון, הולכת ומתגבשת ההכרה כי קיים מכלול של חסמים לשוויון אשר מונעים שוויון בין יהודים וערבים בכלל, ובשלטון המקומי בפרט.³¹ מבין החסמים החיצוניים הבולטים לשוויון בין יהודים וערבים הוא מאת המדינה עצמה, כלומר המדינה ואופיה מהווה חסם חיצוני, במיוחד אופייה היהודי של המדינה³², העקרונות המכוונים של המערכת הפוליטית והעוינות בין יהודים לערבים³³

²⁵ ראה לעיל, ה"ש מס' 5, 2

²⁶ שם

²⁷ שם, 5

²⁸ שם, 7

²⁹ שם, 6

³⁰ שם

³¹ שם

³² ראה לעיל, ה"ש מס' 9, 142

³³ שם

ניתן למיין את חסמים חיצוניים שקשורה למדיניות כלפי הערבים בישראל למספר קטגוריות בולטות:

1. אופייה היהודי של המדינה: הגדרתה ואופייה של מדינת ישראל כמדינה יהודית היא אולי החסם המשמעותי ביותר בפני מדיניות שוויונית בציבור הערבי³⁴. דבר שמשפיע בצורה משמעותית על מעמדם של האזרחים הערבים³⁵.

בדעתו של עו"ד סאמח עיראקי חבר עיריית טירה וסגן יו"ר עיר המכהן במשך 10 שנים חבר בעיריית טירה 3 מהם בהנהלת העירייה, מדגיש שההבדל בין ישוב יהודי וערבי הוא שבישוב היהודי תופסים מהרשות כחלק מהממסד שמרגישים כל השייכות אליו, ולעומתם התושבים הערבים מרגישים את הזרות והיעדר השייכות.

בשיחה עם מחמוד חלאילה מבקר עיריית סכנין, האחראי לבדוק חוקיות פעולות העירייה על כל מוסדותיה ועובדיה, מסתבר שאי אימון בין הממסד הישראלי לאזרח הערבי, במיוחד אחרי היסטוריה מפוארת של עימותים ואפליה היא סיבה כמעט מרכזית בכל הנוגע להתנגדות ואי רצון ונכונות לציית לחוקים ולחוקי העזר.

בראיון עם מר שריף זועבי, חבר עיריית נצרת, העיר הערבית הגדולה בישראל, מזה 3 שנים, אשר חוקק עד כה חוק עזר אחד ועדכן כל חוקי העזר הקשורים באגרות, לשאלה שלי האם ולמה ההתעסקות של עיריית נצרת בחוקי העזר הינה בשוליים הוא ענה שזה עניין של צורך ועניין של מודעות - למועצות הערביות בעיות אשר קשורות במדיניות הקיפוח של הממשלה ואשר מחייבת אותם לתת תשומת לב לעניינים אחרים שמבחינתו של מר שריף נמצאים בסדר עדיפויות גבוה.
2. עקרונות פוליטיים והסדרים בלתי כתובים: חסמים פוליטיים הם עקרונות בלתי כתובים של המערכת הפוליטית בישראל. הגורמים להדרה עקבית של הערבים מהפוליטיקה הישראלית. דבר שמביא לכך שהציבור הערבי אינו מיוצג בצורה אפקטיבית ועילה ברשות המבצעת ובממשלה³⁶, כמו למשל ייצוגם במוסדות ציבוריים, ועדות כנסת וכו'.
3. ערכים, נורמות, תרבות וחברה:

התרבות הפוליטית ועמדות מושרשת בחברה, שחלקן כמו גזענות ואפליית ערבים, הן חסם חשוב נוסף ומשמעותי. ככל שהיחס לערבים שלילי יותר, ישום המדיניות השוויונית פוחתת³⁷.
4. מבנה המינהל הציבורי, בלא קשר למעמדו של הציבור הערבי, הוא עוד חסם. המינהל סובל מכפילויות רבות, מריכוזיות יתר ומחלוקה בלתי רציונאלית של תחומי סמכות ואחריות. בחלק מהתחומים גורמי המינהל נהנים מסמכויות יתר³⁸ בחלק אחר בפרט בשלטון המקומי, גורמי השירות הציבורי סובלים מחוסר סמכויות, מה שמאפיל על יכולתם לממש את ייעודם הרשמי³⁹.

³⁴ שם, 145

³⁵ שם

³⁶ ראה לעיל, ה"ש מס' 9, 146

³⁷ שם

³⁸ שם, 147

³⁹ שם

5. הדרג הבירוקראטי : מדובר באותם אנשים בשירות ובמנהל הציבורי, שאמורים ליישם את המדיניות. הבירוקרטים הופכים לחסם כאשר אין להם עניין, ידע, יכולת או נכונות ליישם מדיניות שוויונית, גם כאשר ההחלטה היא מהממשלה וגם אם רוב הציבור מעוניין בה.⁴⁰
6. תקצוב : משאבים, הכנסות, תקציבים וכדומה עלולים להיות עוד חסם בפני יישום מדיניות⁴¹ בראיון עם עו"ד סאמח עיראקי חבר בעיריית טירה וסגן ראש העיר העירייה בטירה כמו ברוב המועצות בישובים הערביים מורכבת על בסיס חמולתי וכאשר האנשים מכירים אחד את השני התושב לא רואה בחבר המועצה כמחוקק שיכול לחוקק חוקים שמכוחם יטיל חובות למיניהן על התושבים שהם קרובי המשפחה ובמיוחד בצל התנאים הקשים של הישובים הערביים. בטירה עדיין התושבים כמו במרבית הרשויות המקומיות הערביות, וכתוצאה ממדיניות האפליה וההזנחה המתמשכת שהנהיג הממסד כנגד האוכלוסייה הערבית, נאבקים על קבלת השירותים הבסיסיים כמו פינוי אשפה והבטחת אספקת מים ועוד שירותים בסיסיים, שלא לדבר על היעדר תשתיות כבישים, גנים ציבוריים חניונים ציבוריים ועוד. הפעלת חוקי עזר בהיעדר כח אדם ובהיעדר תשתיות ותנאים ושירותים טובים לתושבים הינו בגדר לוקסוס מבחינת העירייה שעוסקת במלחמת ההישרדות ועושה מבחינת התושבים כאשר אינם זוכים לשירותים הבסיסיים. במצב כזה אי אפשר לחוקק חוקי עזר כי אין איפה ואין איך להפעילם ולאכוף אותם בגלל חוסר תקציבי וכוח אדם. טירה למשל היא עיר בת 21,500 תושבים יש בה 22 חוקי עזר שחלקם חוקק עוד בשנות השמונים וחלק חוקק במהלך השנתיים האחרונות כמו : חוק אגרת סלילת כביש – אגרת ביוב ועוד מספר מועט מאוד של חוקי עזר.⁴²

אפשר לסכם שעיקר הבעיות הכלליות הניצבות בפני השלטון המקומי הערבי⁴³

1. בעיות הקשורות ליחסים בין השלטון המקומי המרכזי.
2. בעיות הקשורות למצבן של הרשויות המקומיות הערביות.
3. בעיות הקשורות למבנה החברתי פוליטי של היישובים הערביים.

הקשר בין המצב הסוציו אקונומי לחוקי העזר בכלל ולחוקי העזר במועצות הערביות בפרט:

לצורך ההשוואה, להלן נתונים, שנאספו ממשד הפנים, שמראים על ההבדל בין חוקי העזר במועצות ערביות לאלה היהודיות : מתוך 70 מועצות ערביות שנבדקו, שלהן נמצא מהו מספר חוקי העזר, ישנם סך הכול 1013 חוקי עזר.

⁴⁰ שם

⁴¹ שם

⁴² http://www.masham.org.il/Rashuyot_Masham/Pages/default.aspx

⁴³ ראה לעיל, ה"ש מס' 5, 4

לעומת 1052 ב50 מועצות יהודיות.

זאת אומרת שבממוצע, ישנם בערך 14.5 חוקי עזר בכל מועצה ערבית, לעומת כמעט 21 חוקי עזר במועצות יהודיות.

בכדי לקבל תמונת מצב יותר ברורה, מצורפת מטה טבלה (להלן טבלה 1) אשר מציגה נתונים לגבי מועצות ערביות ולא ערביות, שמוגדרות כעיריות, כאשר המיון של הרשומות הוא לפי מספר חוקי העזר. סך הכל, נאסף מידע לגבי 67 עיריות, מתוכן, 11 מוגדרות כערביות. שתיים מתוך ה-11 שנמצא, נגדיר אותן כמקרה מיוחד, כיוון שהן איחוד של כמה מועצות (שתיים במקרה אחד, ושלוש במקרה השני) במקרה אחד, באקה-ג'ית, באקה הוגדרה בעברה כעיר. לכן, בעקבות האיחוד שבוצע, מספר חוקי העזר, שהיו קיימים מלפני האיחוד לכל מועצה בנפרד, אוחדו למועצה החדשה, בנוסף לכמה חוקים חדשים, ולכן, מצב זה הינו מיוחד ולא משקף את הכלל. אי לכך – אנו נוציא אותן מההשוואות שיבוצעו בהמשך.

טבלה 1 :

הערות	מספר חוקי העזר	שנות מעמד	שנת קבלת המעמד	צפיפות	שטח שיפוט בקמ"ר	אשכול פריפריאלי	אשכול סוציו אקונומי	תושבים באלפים	ערביות אחר	שם מועצה
חוק עזר אחרון 2010	29	15	1995	0.25016	93.14	3	5	23.3		ערד
חוק עזר אחרון 2006	29	16	1994	1.55392	24.39	8	6	37.9		ראש העיין
חוק עזר אחרון 2006	28	20	1990	2.37575	19.236	8	8	45.7		הוד השרון
חוק עזר אחרון 2010	28	38	1972	2.93216	16.302	6	7	47.8		קריית גת
חוק עזר אחרון 2009	28	60	1950	3.82086	58.704	9	7	224.3		ראשון לציון
חוק עזר אחרון 1996	26	22	1988	3.24735	7.637	5	5	24.8		מגדל העמק
חוק עזר אחרון 1998	26	123	1887	1.72518	19.766	5	3	34.1	ערבית	שפרעם
החוק עזר האחרון ב1992	25	26	1984	1.94581	22.253	6	2	43.3	ערבית	אום אל פחם
חוק עזר אחרון 2009	25	26	1984	2.31395	19.188	4	6	44.4		כרמיאל
חוק עזר אחרון 2004	25	32	1978	1.3253	32.521	5	6	43.1		נצרת עילית
חוק עזר אחרון 2007	25	15	1995	2.55705	9.816	4	2	25.1	ערבית	סחנין
חוק עזר אחרון ב2007 רוב חוקי העזר, הם בשנות השישים.	24	9	2001	4.46454	3.539	6	5	15.8		אור עקיבא
חוק עזר אחרון ב2008	24	133	1877	3.51776	52.903	5	5	186.1		באר שבע
חוק עזר אחרון 2007	24	133	1877	4.64491	14.123	6	4	65.6	ערבית	נצרת

חוק עזר אחרון 2006	23	24	1986	3.00935	10.7	7	6	32.2	יבנה
חוק עזר אחרון 2008	23	9	2001	1.33729	50.176	7	8	67.1	מודיעין-מכבים-רעות
חוק עזר אחרון 2007	23	10	2000	4.55111	5.625	5	3	25.6	נתיבות
חוק עזר אחרון 2009	22	19	1991	1.80763	11.894	7	4	21.5	ערבית טירה
חוק עזר אחרון 1994	22	15	1995	1.76179	12.09	6	7	21.3	נשר
חוק עזר אחרון 2010	21	14	1996	4.31574	4.472	5	5	19.3	שדרות
חוק עזר אחרון 2009	20	42	1968	2.08614	15.579	8	7	32.5	נס ציונה
חוק עזר אחרון 2010	19	12	1998	4.23143	4.632	6	4	19.6	קריית מלאכי
	16	16	1994	2.1546	19.586	5	1	42.2	רהט ערבית
חוק עזר אחרון 2004	16	14	1996	0.93305	29.259	4	3	27.3	טמרה ערבית
חוק עזר אחרון 1985	15	10	2000	2.11477	8.417	7	2	17.8	קלנסווה ערבית
כולם בשנות 2000 האחרון 2010	14	3	2007	11.357	2.756	7	2	31.3	אלעד
חוק עזר אחרון 2000	13	20	1990	1.86475	18.662	7	3	34.8	ערבית טייבה

ניתן לראות, שהעירייה הערבית עם הכי הרבה חוקי עזר היא שפרעם, אין אף מועצה ערבית עם יותר מ- 30 חוקי עזר. (שורות מסומנות בצהוב).
 ובכן, מתוך כלל העיריות שנמצאו, העירייה הערבית עם מספר חוקי העזר הגובה ביותר, היא שפרעם, עם 26 חוקי עזר, והיא ממוקמת במקום 45.

טבלה 2 :

הערות	מספר חוקי העזר	שנות מעמד	שנת קבלת המעמד	צפיפות	שטח שיפוט בקמ"ר	אשכול פריפריאלי	אשכול סוציו אקונומי	תושבים באלפים	ערבית/אחר	שם המועצה
החוק עזר האחרון 1992	25	26	1984	1.94581	22.253	6	2	43.3	ערבית	אום אל פחם
חוק עזר אחרון 2007	25	15	1995	2.55705	9.816	4	2	25.1	ערבית	סחיין
חוק עזר אחרון 1985	15	10	2000	2.11477	8.417	7	2	17.8	ערבית	קלנסווה
כולם בשנות 2000 האחרון 2010	14	3	2007	11.357	2.756	7	2	31.3		אלעד

טבלה 2 מציגה מצב עגום של הערים הערביות. מתוך 5 הערים עם דרג סוציו אקונומי נמוך נמצאים 4 מהם ערים ערביות : אום אלפחם, סחנין וקלנסווה. חמישית נמצאת אלעד.

בשיחה עם מר מחמוד חלאילה, אפשר להבין שככל שהחברה פחות מפותחת, הפרטים בחברה לא נהנים מחוקי עזר. אם ניקח למשל חוק הגנה על הצרכן שבא להגן באמת על הצרכן הקטן ועל הפרט, מצד שני המצב הכלכלי מונע מאותו חוק להגיע לאותם אנשים מאותגרים כלכלית בגלל פעילות כלכלית נמוכה זה גורר תוצאה לכך שחקיקה כמה שהיא טובה לא תמקסם את יעודה אם מדובר בחברה מוחלשת.

שפרעם מדורגת בדירוג 3 בדירוג הכלכלי-חברתי, ולכן, נשווה אותה עם עיר לא ערבית, עם אותו דירוג כלכלי-חברתי.

לצורך ההשוואה, נבחר בצפת, שהיא העיר עם אותו דירוג כלכלי-חברתי כמו שפרעם, ומספר תושבים קרוב – שפרעם עם 34.1 וצפת 28.5.

לצפת, ישנם 39 חוקי עזר, לעומת 26 בשפרעם.

ראה טבלה 3 מטה :

הערות	מספר חוקי העזר	שנות מעמד	שנת קבלת המעמד	צפיפות	שטח שיפוט בקמ"ר	אשכול פריפריאלי	אשכול סוציו אקונומי	תושבים באלפים	ערבית אחר	שם מועצה
חוק עזר אחרון 2000	39	133	1877	0.97443	29.248	3	3	28.5		צפת
חוק עזר אחרון 1998	26	123	1887	1.72518	19.766	5	3	34.1	ערבית	שפרעם

ההבדל העיקרי בין שתי עיריות אלו – הוא במספר התושבים לעומת השטח בשיפוט ואשכול פריפריאלי. שאר המועצות הערביות, שמוגדרות כעיריות, ממוקמות כדלהלן :

אום אל-פאחם וסחנין, ישר אחרי שפרעם, במקום 46 ו 25 חוקי עזר.

נצרת אחריהן, עם 24 חוקי עזר וממוקמת ברשימה במספר 47.

טירה אשר לה יש 22 חוקי עזר ומיקום 49.

רהט וטמרה עם 16 חוקי עזר וממוקמות לקראת הסוף, אחריהן קלנסווה עם 15, וסוגרת את הטבלה טייבה עם 13 חוקי עזר בלבד.

אם נתמקד בצפת ושפרעם, שתי ערים באותו דירוג, עם מספר תושבים קרוב, נראה שלצפת ישנם 39 חוקי עזר, לעומת שפרעם עם 26, כשהאחרון שבהם, משנת 1998.

כנ"ל לגבי טמרה ונתיבות, שתיהן עם מספר תושבים כמעט זהה, אך לנתיבות יש 23 חוקים לעומת 16 בלבד בטמרה.

לדעתו של מר חלאילה, ככל שהחברה חלשה או מוחלשת כלכלית, היא גם תתנגד לחקיקת העזר מאחר ורובה מורכבת מהיטלים ותשלומים מצד אחד. מצד שני, אנשים ירצו להגן על קניינם, רכושם ופרנסתם יותר באגרסיביות ויחפשו איך להתחמק מתשלום ההיטלים.

ובכך בעצם להתנגד לציות לחקיקת העזר.

במועצות הערביות לדעתי האישית יהיה יותר קל לא לציית לאותם חוקי עזר בגלל סיבות שאפרט בהמשך.

דבר נוסף מעלה מר חלאילה, שהוא לדעתי לא ייחודי למגזר הערבי אלא בכלל הוא חקיקת המיסים בכלל והיטלים בפרט, הוא עניין ציבוריות השירותים שנותנת המועצה המקומית לאזרח.

מועצה או כל גוף אחר שמספק שירותים ציבוריים ממך אותם מגביית היטלים ומיסים. מצד שני אנשים יוכלו לחשוב שהם מילא מקבלים שירותים אלו ולכן מרשים לעצמם להתחמק מתשלום. אפקט זה

מועצם ככל שהחברה מוחלשת כלכלית ומנתונים שמוזכרים לעיל, ברור כשמש שמועצות ערביות סובלות ממצב כלכלי גרוע אשר משפיע על כיבוד חקיקת העזר.

טבלה 4-דירוג כלכלי-חברתי

בדירוג כלכלי-חברתי 4, ישנן שתי עיריות ערביות שמדורגות 4 בדירוג חברתי-כלכלי, נצרת, העיר הערבית הגדולה בישראל, וטירה. הראשונה עם 24 חוקי עזר, ואילו השניה עם 22. ישנה רק עיר לא ערבית אחת עם פחות חוקי עזר משתייהן, וזאת קריית מלאכי, עם 19 חוקים.

הערות	מספר חוקי העזר	שנות מעמד	שנת קבלת המעמד	צפיפות	שטח שיפוט בקמ"ר	אשכול פרופריאלי	אשכול סוציו אקונומי	תושבים באלפים	ערבית אחר	שם מועצה
חוק עזר אחרון 2010	45	51	1959	5.97335	125.156	9	4	747.6		ירושלים
חוק עזר אחרון 2010	44	133	1877	3.3991	13.533	4	4	46		עכו
חוק עזר אחרון 2008	42	133	1877	5.48012	12.226	8	4	67		לוד
חוק עזר אחרון 2009	40	41	1969	1.12423	29.887	3	4	33.6		דימונה
חוק עזר אחרון 2010	38	133	1877	5.47495	11.854	8	4	64.9		רמלה
חוק העזר האחרון 2001	35	15	1995	2.40436	10.273	4	4	24.7		אופקים
חוק עזר אחרון 2007	24	133	1877	4.64491	14.123	6	4	65.6	ערבית	נצרת
חוק עזר חרין 2009	22	19	1991	1.80763	11.894	7	4	21.5	ערבית	טירה
חוק עזר אחרון 2010	19	12	1998	4.23143	4.632	6	4	19.6		קריית מלאכי

הערות	מספר חוקי העזר	שנות מעמד	שנת קבלת המעמד	צפיפות	שטח שיפוט בקמ"ר	אשכול סוציו אקונומי	אשכול תושבים באלפים	ערבית ואחר	שם מועצה
חוק עזר אחרון 2009	44	56	1954	1.39997200	7.143	7	8		תל מונד
חוק עזר אחרון 2005	42	60	1950	0.43549265	25.718	6	7		בנימינה- כבעת עדה
חוק עזר אחרון 2009	37	61	1949	1.45318482	11.492	7	6		גדרה
חוק עזר אחרון 2010	34	60	1950	1.63902815	10.372	7	7		צורן קדימה
חוק העזר האחרון 2009 בפניו היו שניים בשנת 2006	33	59	1951	4.26501035	2.415	9	7		אזור
חוק עזר אחרון 1999	33	70	1940	1.37060905	11.017	7	6		כפר יונה
חוק עזר אחרון 2007	28	52	1958	1.19075970	8.398	7	8		אבן יהודה
חוק עזר אחרון 2002	28	60	1950	0.55401662	32.129	6	7		זכרון יעקב
חוק עזר אחרון 1997	24	52	1958	1.68666112	8.419	5	9		קריית טבעון
חוק עזר אחרון 1997	24	50	1960	2.51691475	7.39	5	6		יקנעם עילית
חוק עזר אחרון 2006	19	52	1958	2.29208610	6.457	6	4	ערבית	כפר קרע
חוק עזר אחרון 2006, רוב חוקי העזר משנת 60 ו70	19	49	1961	1.74428171	6.077	4	2	ערבית	נחף
חוק עזר אחרון 2000	18	57	1953	6.84039087	1.842	9	8		גני תקווה
חוק עזר אחרון 2008	18	17	1993	3.23441147	5.998	7	8		שוהם
חוק עזר אחרון 1998	18			0.97474747	19.8	4	3	ערבית	מגאר
חוק עזר אחרון 2007	17	60	1950	1.53256705	10.962	6	6		גן יבנה
חוק עזר אחרון 1987	17	46	1964	1.74158975	6.718	4	3	ערבית	אבו סנאן
חוק עזר אחרון 1988	17	133	1877	0.83526085	15.564	4	3	ערבית	ירכא
חוק עזר אחרון 1998	16	29	1981	3.80859375	3.072	7	8		כוכב יאיר- צור יגאל
חוק עזר אחרון 1993	15	47	1963	4.36662343	2.313	7	5		קריית עקרון
חוק עזר אחרון 1992	15	58	1952	3.54729729	2.96	6	3	ערבית	פורידיס
חוק עזר אחרון 1990	15	21	1989	1.99465121	8.974	4	2	ערבית	גדידה - מכר
חוק עזר אחרון 1997	15	46	1964	1.41150922	11.052	4	2	ערבית	כפר מנדא
	14	12	1998	1.13179245	14.667	6	6		אריאל
	14	26	1984	2.18963024	4.841	6	6		גבעת זאב
חוק העזר האחרון 2008 לפני	14	21	1989	2.02079654	5.097	4	3		בית גן
חוק עזר אחרון 2006	14	51	1959	0.96225632	12.055	4	3	ערבית	טורעאן

כפר קאסם	ערבית	18.1	3	7	8.745	2.069754148	1958	52	14	חוק עזר אחרון 2010
ערערה	ערבית	16.4	3	6	8.043	2.039040158	1970	40	14	חוק עזר אחרון 2008
תל שבע	ערבית	14	1	4	4.604	3.040834057	1984	26	14	חוק עזר אחרון 2007
אעבלין	ערבית	11.2	3	5	12.07	0.927920464	1960	50	13	חוק העזר האחרון ב2002 לפניו היה ב1985
יפיע	ערבית	17.2	3	5	4.087	4.208465867	1949	61	12	חוק עזר אחרון 1984
גסר א- זרקא	ערבית	11.7	2	6	1.603	7.298814722	1963	47	12	חוק עזר אחרון 2006
כפר כנא	ערבית	18.5	2	5	10.06	1.838966203	1968	42	12	חוק עזר אחרון 2009
עין מאהל	ערבית	11	2	5	5.023	2.189926338	1964	46	12	חוק עזר אחרון 1993
ריינה	ערבית	16.7	3	5	10.902	1.531829022	1968	42	10	חוק עזר אחרון 1994
מעלה עירון		12.1	2	5	3.049	3.968514267	1996	14	10	חוק עזר אחרון 2009
אכסאל	ערבית	11.8	3	5	8.971	1.315349458			8	חוק העזר האחרון היה ב2006
חורה	ערבית	10.6	1	4	6.646	1.594944327	1996	14	6	חוק עזר אחרון 1996
כסיפה	ערבית	10.7	1	4	13.692	0.781478238	1996	14	1	חוק עזר אחרון 2009

ניתן לראות שבמועצות בין 20-10 אלף תושבים, אין אף מועצה ערבית עם מספר חוקי עזר שעולה על 20. כמו כן, בעשירייה הראשונה, כל המועצות עם דירוג חברתי-כלכלי 6 ומעלה, רק אחת עם שטח שיפוט שקטן מ-5, ולכן עם צפיפות גדולה יחסית לשאר. ישנה רק מועצה ערבית אחת עם דירוג 4, כפר קרע, שמדורגת הכי גבוה בדירוג חברתי-כלכלי ברשימה לעיל, מבין המועצות הערביות, ויש לה הכי הרבה חוקי עזר, 19 במספר, בדיוק כמו זאת שמיד אחריה ברשימה, נחף, אך היא מדורגת 2 בדירוג חברתי-כלכלי. מכלל המועצות הלא ערביות של הסינון לעיל, ישנן רק שתיים עם דירוג כלכלי-חברתי נמוך, 2 ו 3 מעלה עירון, ובין גן, בהתאמה. כל שאר מועצות עם דירוג 5 ומעלה. אין מספיק אפשרויות לבצע השוואה בין המועצות לפי מספר תושבים ודירוג, כיוון שאין שום מעוצה ערבית עם דירוג גבוה מ-4, וישנן רק שתי מועצות לא ערביות עם דירוג נמוך מ-4.

השוואה לפי מספר תושבים קטן מ-10 אלפים תושב – מועצות מקומיות:

כעת נבדוק את המספרים, כשאנו מתייחסים רק למועצות מקומיות עם מספר תושבים קטן מ-10 אלפים תושב. גם לפי סינון הזה, אין שום מועצה ערבית בעשירייה הראשונה של המועצות עם הכי הרבה חוקי עזר. המועצה הערבית עם הכי הרבה חוקי עזר, לפי סינון זה, היא חורפיש, שנמצאת במקום 17, עם אותו מספר חוקי עזר כמו אפרתה וקצרין, 22 במספר, והיא מדורגת 4 בדירוג החברתי-כלכלי. הבאה אחריה, ג'ש, אשר מדורגת 5 בדירוג החברתי-כלכלי ועם 20 חוקי עזר כמו יסוד המעלה. ישנה רק מועצה אחת לא ערבית עם מספר חוקי עזר שווה או קטן מ-10. כל 18 המועצות האחרונות בטבלה, עם מספר חוקי עזר שווה או קטן מ-10, ורק אחת, כאמור, לא ערבית.

טבלה 6 – עשר המועצות עם הכי הרבה חוקי עזר, ומספר תושבים קטן מעשרת אלפים.

הערות	מספר חוקי העזר	שנות מעמד	שנת קבלת המעמד	צפיפות	שטח שיפוט בקמ"ר	אשכול פריפריאלי	אשכול סוציו אקונומי	תושבים באלפים	ערבית ואחר	שם מועצה
חוק עזר אחרון 2006	41	54	1956	1.622947726	5.299	3	4	8.6		חצור הגלילית
חוק עזר אחרון 2000	35	61	1949	0.14229609	17.569	3	7	2.5		ראש פינה
חוק עזר אחרון 1998 רוב החוקים משנות ה70	30	36	1974	0.322965318	20.126	4	10	6.5		עומר
חוק עזר אחרון 2007	27	50	1960	0.954328562	5.868	4	6	5.6		שלומי
חוק עזר אחרון 1996	26	18	1992	0.90763481	3.746	8	10	3.4		סביון
חוק עזר אחרון 2007	26	58	1952	4.870384918	1.273	7	7	6.2		פרדסיה
חוק עזר אחרון 1998	26	46	1964	0.069980119	62.875	2	5	4.4		מצפה רמון
חוק עזר אחרון 2005	26	52	1958	2.42881072	2.388	8	5	5.8		רמת ישי
חוק עזר אחרון 2007	26	3	2007	0.220298569	38.584	3	4	8.5		ירוחם
חוק עזר אחרון 2009	25	23	1987	1.343154246	4.616	7	8	6.2		אלפי מנשה

ניתן לראות שבעשירייה זאת, אין אחת שמדורגת מתחת ל-4 בדירוג החברתי-כלכלי.

השוואה לפי מספר תושבים קטן מ-10 אלפים, ודירוג חברתי-כלכלי מ-1 עד 3 :

כעת נרד ברמת השוואה, לפי סינון הזה, ונבדוק לפי דירוג חברתי בנוסף למספר התושבים שקטן מ-10 אלפים תושב.

בדירוג 1, ישנה מועצה אחת, ערבית, עם 2 חוקי עזר בלבד.

בדירוג 2, ישנם 10 מועצות, רק אחת לא ערבית, רכסים, אך לה יש מספר חוקי עזר גדול מכל שאר המועצות באותה קטגוריה, 21, ראה טבלה 8.

טבלה 7:

הערות	מספר חוק	שנות מעמ	שנת קבלת	צפיפות	שטח שיפוט	אשכול פר	אשכול סוצ	תושבים ב	ערבית וא	שם מועצה
חוק עזר אחרון 1988	21	51	1959	3.03972366	2.895	5	2	8.8		רכסים
חוק עזר אחרון 2008	13	20	1990	1.62494510	4.554	5	2	7.4	ערבית	ביר אל מכסור
חוק עזר אחרון 1992 כול החוקים	10	30	1980	1.13346557	7.058	4	2	8	ערבית	בויעינה נוגידאת
חוק עזר אחרון 1996	10	35	1975	0.96862960	9.085	4	2	8.8	ערבית	דייר חנא
חוק עזר אחרון 2000	10	22	1988	2.75229357	1.962	3	2	5.4	ערבית	טובא זנגריה
	9	50	1960	0.96074663	7.286	5	2	7	ערבית	משחד
	9	35	1975	1.10253583	5.442	4	2	6	ערבית	שעב
חוק עזר אחרון 2008	8	14	1996	1.69709436	3.889	5	2	6.6	ערבית	זרזיר
	8	19	1991	2.22877745	3.051	5	2	6.8	ערבית	עילוט
חוק עזר אחרון 2010	6	14	1996	4.40111420	1.795	6	2	7.9	ערבית	בסמה

כפי שניתן לראות, רכסים, המועצה היחידה הלא ערבית, בדירוג 2, ממוקמת ראשונה במספר חוקי העזר. בדירוג 3, לא נמצאו מועצות לא ערביות. המועצה הערבית בדירוג זה, עם הכי הרבה חוקי עזר, היא כסרא סמיע, שיש לה 19 חוקי עזר.

השוואה לפי מספר תושבים קטן מ-10 אלפים, ודירוג חברתי-כלכלי 4:

ישנם 10 מועצות שעונות להגדרות הללו, מתוכן 3 לא ערביות. שלושת המועצות הלא עבריות, נמצאות בראש הרשימה של המועצות עם הכי הרבה חוקי עזר (מאלו שסיננו לפי מספר תושבים קטן מעשרת אלפים ודירוג חברתי-כלכלי 4). ראה טבלה 7.

טבלה 8:

הערות	מספר חוקי העזר	שנות מעמד	שנת קבלת המעמד	צפיפות	שטח שיפוט בקמ"ר	אשכול פריפריאלי	אשכול סוציו אקונומי	תושבים באלפים	ערבית/אחר	שם מועצה
חוק עזר אחרון 2006	41	54	1956	1.622947726	5.299	3	4	8.6		חצור הגלילית
חוק עזר אחרון 2007	26	3	2007	0.220298569	38.584	3	4	8.5		ירוחם
חוק עזר אחרון 2008	23	59	1951	0.21641791	13.4	4	4	2.9		יבנאל
חוק עזר אחרון 2010	22	43	1967	1.25325136	4.229	3	4	5.3	ערבית	חורפיש
	19	56	1954	1.242236025	6.118	4	4	7.6	ערבית	ראמה
	17	37	1973	0.972078594	4.835	4	4	4.7	ערבית	עילבון
חוק עזר אחרון 1989	16	85	1925	2.661239825	3.194	4	4	8.5	ערבית	כפר יאסיף
	14	52	1958	0.903876238	5.753	4	4	5.2	ערבית	פקיעין (בוקייעה)
חוק עזר אחרון 2008	10	53	1957	1.36020151	3.97	4	4	5.4	ערבית	גולס
חוק עזר אחרון 2008	7	22	1988	0.646105084	8.203	6	4	5.3	ערבית	זמר

ניתן לראות, לדוגמא, שחצור הגלילית, ירוחם, וכפר יאסיף, עם מספר תושבים כמעט זהה, אך בשתי הראשונות, מספר חוקי העזר מגיע ל-41 ו-26 בהתאמה, ואילו בכפר-יאסיף, מספר חוקי העזר 16.

טבלה 9:

הערות	מספר חוקי העזר	שנות מעמד	שנת קבלת המעמד	צפיפות	שטח שיפוט בקמ"ר	אשכול פריפריאלי	אשכול סוציו אקונומי	תושבים באלפים	ערבית/אחר	שם מועצה
חוק עזר אחרון 1998	26	46	1964	0.06998	62.875	2	5	4.4		מצפה רמון
חוק עזר אחרון 2005	26	52	1958	2.42881	2.388	8	5	5.8		רמת ישי
חוק עזר אחרון 2006	22	31	1979	0.68647	9.323	3	5	6.4		קצרין
חוק העזר האחרון 2007 חלק גדול מהחוקים הם בשנות האלפיים	21	61	1949	1.11888	8.58	8	5	9.6		באר יעקוב
חוק עזר אחרון 1982	20	47	1963	0.39039	6.916	3	5	2.7	ערבית	גיש
חוק עזר אחרון 2010	20	46	1964	0.13163	11.395	4	5	1.5		מגדל
	15	45	1965	0.25720	11.275	3	5	2.9	ערבית	פסוטה

חוק עזר אחרון 1988	13	60	1950	0.32753	8.854	4	5	2.9	ערבית	כפר כמא
חוק עזר אחרון 2008	10	14	1996	0.41084	9.736	5	5	4	קציר-חריש	
	12	29	1981	9.09090	0.836	7	5	7.6	בני עיש	

השוואה לפי מספר תושבים קטן מ-10 אלפים, ודירוג חברתי-כלכלי

ישנם 3 מועצות ערביות בדירוג 5 ומספר תושבים קטן מ-10 אלפים תושב: ג'ש, פסוטה וכפר כמא. שלושתן כמעט זהות בגודל 2.7 ג'ש ושתי האחרות 2.9. לג'ש יש הכי הרבה חוקי עזר מבין שלושתן, עם 20 חוקי עזר, והיא ממוקמת חמישית מבין עשר המועצות שמצאנו אשר מדורגות בדירוג 5 ומספר תושביהן קטן מעשרת אלפים. ראה טבלה 10 ליותר פרטים. גם לפי השוואה זאת, המועצות הערביות לא נמצאות בראש הרשימה.

השוואה לפי מספר תושבים קטן מ-10 אלפים, ודירוג חברתי-כלכלי 6:

במקרה זה, ישנה רק מועצה ערבית אחת, מעיליא, והיא עם הדירוג הכי גבוה מבין כלל המועצות הערביות. היא נמצאת בתחתית הרשימה, עם הכי הרבה חוקי עזר, מבין המועצות שמדורגות בדירוג 6 ומספר תושבים קטן מ-10 אלפים. ולה יש 13 חוקי עזר במספר, כשהראשונה בטבלה 11, (ראה טבלה מטה), שלומי עם 27 חוקי עזר.

טבלה 10:

הערות	מספר חוקי העזר	שנות מעמ	שנת קבלת המעמד	צפיפות	שטח שיפוט בקמ"ר	אשכול פריפריא	אשכול סוג אקונומי	תושבי באלפי	ערבית/א	שם מועצה
חוק עזר אחרון 2007	27	50	1960	0.9543	5.868	4	6	5.6		שלומי
חוק עזר אחרון 2003	23	46	1964	4.2046	1.427	8	6	6		בית דגן
חוק עזר אחרון 2008	22	27	1983	1.2738	6.28	5	6	8		אפרתה
רב החוקים משנות השמונים האחרון שנת 2000	14	33	1977	1.6867	1.66	6	6	2.8		אליכין
	13	53	1957	1.9780	1.365	4	6	2.7	ערבית	מעיליא

חסמים פנימיים לפיתוח חקיקת עזר במועצות הערביות:

בראיון עם מחמוד חלאילה, הסביר שאופי החברה מקרין על הקבלה של חוקים. ככל שהחברה יותר סגורה הנטיה תהיה לגשת להיתדינות פנימית, משפחתית. כמו למשל ביפן עניינים משפחתיים פותרים בינם לבין עצמם ואינם ניגשים למשפט היפני. הרבה סיכסוכים במגזר הערבי נסגרים על ידי "סולחה" לכן גם לא מגיע לבית משפט. בנוסף לזכור, יש חסמים פנימיים שמונעים או מעכבים התפתחות תודעתית לגבי חקיקת עזר במועצות הערביות, שפחות מתייחסים אליהם, הלא הם החסמים הפנימיים לשיווין. אפתח את סקירתי במוקדי הכוח בקרב הציבור הערבי שיש להם חלק בלתי מבוטל בהפעלת או מניעת חסמים אלו לשיווין. חסמים אלה תלויים בין השאר למאפייני החברה הערבית בישראל, תרבות, מנהגים וכו'.

למשל לגבי טירה העיד עו"ד סאמח עיראקי שלדעתו למצב ישנן מספר סיבות שבחלקן קשור להרכבן של המעוצות וסיבות של תרבות כפרית, ובחלק השני קשור לתנאים האובייקטיביים של טירה בפרט ושל כל הכפרים הערביים בכלל.

לחברה הערבית ישנם מוקדי כוח, אשר משחקים תפקיד משמעותי מאוד בעיצוב החברה הערבית ומהווה חלק מגופים מעין פורמליים לחברה הערבית.

מוקדי הכוח בקרב הציבור הערבי שעשויים להשפיע על הסרת החסמים לשוויון:

בקרב ציבור האזרחים הערבים בישראל קיימים כמה מוקדי כוח. מוקדים אלה עשויים להשפיע על קיומם של חסמים לשוויון ועל הסרתם⁴⁴ למרות מוגבלותם של אלה בהסרת החסמים לשוויון.⁴⁵ 5 מוקדים עיקריים:⁴⁶

1. תנועות פוליטיות חוץ פרלמנטאריות: כמו למשל "בני הכפר" והפלג הצפוני של התנועה האסלאמית. הארגון המשמעותי ביותר בקטגוריה זו היא התנועה האסלאמית.

היא מצד אחד, מקימה ומטפחת מוסדות רווחה עצמאיים וארגוני סעד מקומיים. מצד שני עולה הספק, אם התנועה תעזור בכלל להסיר את החסמים לשוויון ליישום מדיניות ממשלתית כלשהי מסיבות אידיאולוגיות ו/או פוליטיות.

אמנם תנועת בני הכפר והתנועה האסלאמית לא מתמודדים לכנסת ישראל, אבל הם כן מתמודדים בחלק מהמועצות המקומיות הערביות ואף עומדים בראש חלק מהן. כמו למשל באום אל פחם.

2. ארגוני פעולה כלל ארציים, כמו ועדת המעקב העליונה, שהיא מוקד ההשפעה החשוב ביותר מבין ארגוני הפעולה הכלל ארציים וועד ראשי הרשויות הערביות.

כיום עיקר עוצמתה של ועדת המעקב העליונה נובע מכך שהיא הולכת ומתפתחת כגוף ייצוגי, ומבחינת מקבלי החלטות במוסדות הממשלתיים והציבוריים מכירים בוועדה כמייצגת את הציבור הערבי.⁴⁷

מצד שני היא מתנדנדת בין שאיפתה לבטא את הציבור שאותו היא מייצגת לבין הצורך שלה להשתלב בתהליכי עיצוב המדיניות, כדי להשפיע, ולהביא את אותו ציבור אותו היא מייצגת למקום טוב יותר.⁴⁸

3. ארגונים לא ממשלתיים, כגון: "המרכז הערבי לתכנון אלטרנטיבי", "מוסאוא" ו"עדאלה". הארגונים הבולטים ביותר הם "מוסאוא" "המרכז לתכנון אלטרנטיבי" ועדאלה. וארגונים משותפים ליהודים וערבים כמו "סיכוי" ו"האגודה לזכויות האזרח".⁴⁹ ארגונים אלו ממלאים תפקיד מרכזי וחיובי במאבק להסרת חסמים לשוויון. אך השפעתם בפועל היא פונקציה של כוחו ונכונותו של בית המשפט להתערב בהחלטות מדיניות.⁵⁰

4. הרשויות המקומיות והעומדים בראשן.

⁴⁴ קרה לעיל, ה"ש מס' 9, 147

⁴⁵ שם, 160

⁴⁶ שם, 149

⁴⁷ ראה לעיל, ה"ש מס' 9, 150

⁴⁸ שם

⁴⁹ שם, 152

⁵⁰ שם

ככלל, הפוליטיקה המוניציפאלית הערבית סובלת כפליים, גם מכל תחלואיו של השלטון המקומי הכללי, גם מכמה בעיות ייחודיות של המגזר עצמו⁵¹

בעיות ייחודיות אלה כוללות דפוסי הצבעה על בסיס משפחתי-חמולתי ולא על בסיס פוטנציאל הנהגתי, ניהול לקוי של ענייניה השוטפים של הרשות המקומית, מנויי מקורבים, הזנחת ענייניה הכלכליים של הרשות ושל תושביה. במקביל פעילות הבאה לטובת קידום החלטות שמקדמות אינטרסים של מקורבים וקרובים על חשבון המועצה ותושביה.⁵²

על השלטון המקומי הערבי אני מרחיבה בהמשך.

5. הפוליטיקה הפרלמנטארית. קשה לראות איך חברי הכנסת הערבים (שאינם במפלגות ציוניות) תורמים להסרת החסמים לשיוויון. למרות שהם משתמשים במלוא הכוח והעוצמה בכל היבט של פעילות פרלמנטארית קלאסית, עדיין תרומתם מצומצמת⁵³ הרוב המכריע של היוזמות לשנות את מצבם של האזרחים הערבים, באמצעות חוקים שמערערים על הסטאטוס קוו העקרוני, נכשלות.⁵⁴

כיום כ-70% מהאוכלוסייה הערבית מתגוררים ביישובים המנוהלים בידי השלטון מקומי ערבי.⁵⁵ שאר האוכלוסייה הערבית גרה ביישובים עירוניים מעורבים וביישובים כפריים שאינם מוכרים מבחינה מוניציפאלית.⁵⁶

ל-11 יישובים מעמד של עירייה: באקה-גית, שגור, נצרת, שפרעם, אם אל-פחם, טייבה, טירה, קלנסווה, סחנין, טמרה ורהט.⁵⁷

היעדר מסורת מוניציפאלית וחוסר ניסיון מספיק בניהול מוניציפאלי משפיעים על יכולתה של הרשות המקומית להשיג משאבים.⁵⁸

בראיון שהקים מרכז "דיראסאת" עם שיח' האשם בן רחמן שהיה ראש עיר אום אל פחם משנת 2003 לשנת 2008 הציג את בעיית המועצות המקומיות, שמדיניות האפלייה כלפי המועצות המקומיות הערביות, ניהול לא תקין ואי ציות מצד התושבים יובילו לקריסת השלטון המקומי הערבי.

בנוסף לכך, הכפריות והמסורתיות הרווחים ביישובים הערבים, כול אלה יוצרים תנאים נחותים לתחרות על משאבים ועל הזדמנויות מול רשויות מקומיות יהודיות.⁵⁹

מר שריף זועבי מעיריית נצרת חולק על דעה זו ומדגיש שעניין המנטליות של האוכלוסייה לא משחק תפקיד מרכזי אלא הצורך במאבק קודם בחסמים החיצוניים.

⁵¹ שם, 153

⁵² שם

⁵³ שם, 155

⁵⁴ שם, 157

⁵⁵ ראה לעיל, ה"ש מס' 5, 4

⁵⁶ שם

⁵⁷ http://www.masham.org.il/Rashuyot_Masham/Pages/default.aspx

⁵⁸ ראה לעיל, ה"ש מס' 5, 2

⁵⁹ שם, 1

לפי מאמרו של יאיר אטינגר ב"הארץ" שפורסם גם באתר ואללה, בבחירות לרשויות המקומיות שהתקיימו ב-2003, התחזקו דפוסי ההצבעה החמולתיים. מתוך 53 מועצות מקומיות רק 9 מהן נבחרו אנשים עם נטיות מפלגתיות מובהקות.⁶⁰

השייכות החמולתית בעצם היא הסיבה הוודאית כמעט לאחוזי הצבעה עצומים בבחירות למועצות מקומיות שמגיעה ל-90% ברוב המקומות לעומת 40% בכל הציבור.⁶¹

באותו ראיון של "דיראסאת" עם שיחי' האשם בן רחמן לא הכחיש את הפן החמולתי המשפחתי לבחירות המועצות המקומיות.⁶² הוא מציג בראיון פן שלילי לתופעה בכך שלחץ משפחתי פנימי יכול להוביל להחלטות לא נבונות מצד המועצה והעומד בראשה, פגיעה בשקיפות והמקצועיות של המועצה מול אזרחיה.⁶³

אבל מדגיש שיכול להיות שהחמולתיות יכולה להוביל גם לכך שאנשים מתאימים למעמד יגיעו למועצה וישפיעו עליה לטובה. לדעת השיחי' האשם בן רחמן, למרות שמפלגות גם עלולות לגרום לכך שאנשים לא מתאימים יגיעו למעמד גבוה במועצות אמצעי הבקרה יותר מחפירים.⁶⁴

חלק מהמבנה החמולתי הוא סוג של פוליטיקה שבה הקצאת המשאבים נעשית משיקולים אינטרסנטיים צרים או מרצון להיטיב עם מקורבים, על חשבון טובת הכפר או העיר.

נוסף על כך, שיעור גביית הארנונה, שהיא מקור משמעותי בהכנסת המועצה המקומית, נמוך בהרבה מזה של המועצות היהודיות.⁶⁵ במחקר שפורסם באתר גלובס הגיעו למסקנה שהפיגור בגביית הארנונה אינה בגלל עיונות כזאת או אחרת למדינה מצד התושבים אלא בגלל בעיקר המבנה החמולתי של המועצה המקומית הערבית שמקשה על גביית הארנונה ובכך להסית את הסיבה לליקוי בגביה מההרכב החמולתי של המועצה.⁶⁶

במחקר שנערך במרכז "דיראסאת" לד"ר חאג' מראה שגביית ארנונה בערים הערביות מגיעה לרק 19% מול 53% בערים היהודיות, כמעט פי 3.⁶⁷

ד"ר חאג' במחקרו, קודם כל, מראה שהמועצות הערביות רובן נמצאות בדרך סוציו אקונומי 3 ומטה מתוך 10. ומעלה כלל אין מועצות ערביות.⁶⁸ מה שאומר שרוב האוכלוסייה הערבית שנמצאת במועצות הערביות הם בדרג סוציו אקונומי נמוך.

בשיחה עם מר שריף זועבי חבר עיריית נצרת אשר מדורגת בדרגה 4 מתוך 10 בדרג הסוציו אקונומי⁶⁹, מסתבר שלמצב הכלכלי של תושבי המועצה יש השפעה גדולה מאוד. הוא נותן דוגמא לכך שאם נעשה השוואה עם חוקי עזר של חיפה בנושא גביה מבניה - כמו מים+ניקוז+כבישים+תאורה+תיעול. חוקי העזר בנצרת מצומצמים ל-3 = מים+ביוב+כבישים, ואחת הסיבות הוא מצבן הכלכלי השונה של

⁶⁰ <http://news.walla.co.il/?w=/21/462959>

⁶¹ <http://news.walla.co.il/?w=/21/46295>

⁶² <http://www.dirasat-aclp.org/arabic/isdarat/2/49-53.pdf>

⁶³ ראה לעיל, ה"ש מס' 35

⁶⁴ שם

⁶⁵ ראה לעיל, ה"ש מס' 9, 145

⁶⁶ <http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=862858>

⁶⁷ <http://www.dirasat-aclp.org/arabic/isdarat/2/79-90.pdf>

⁶⁸ ראה לעיל, ה"ש מס' 67

⁶⁹ http://www.masham.org.il/Rashuyot_Masham/Pages/default.aspx

תושבי נצרת אשר רף העוני גבוהה מחיפה ואחוז האבטלה גבוהה מחיפה. לפי האתר של הביטוח הלאומי, שכר ממוצע של השכירים בעיר נצרת כ-4600 ₪, למרות 44% אחוז גבוה יחסית של זכאות לבגרות שלמה (נכון לשנת 2007 לפי הלמ"ס) ובעיר טירה הממוצע הוא 4700 ₪ כשמהממוצע הארצי באותה שנה כ-6800.⁷⁰

לכן, מדגיש מר זועבי, שאי אפשר לגבות כסף בנצרת כמו בחיפה למשל, שמצבה החברתי כלכלי יותר גבוה, למרות שבשני המקרים מדובר בעיר.

מר זועבי לא מכחיש כי ישנן סיבות פנימיות לפעילות הנמוכה של חברי עיריית נצרת, אחרי הכול כל היוזמות של חקיקת העזר באות מהנהלת העירייה. אבל מדגיש שאחרי הכול הסיבות החיצוניות, מדיניות הקיפוח של הממשלה ואי השוויון הם הסיבה האמיתית למצב חקיקת המשנה של העירייה.

לדעתו של מר זועבי מצב זה אינו ייחודי לנצרת אלא בכל המועצות הערביות.

לדעתו של עו"ד סאמח עיראקי, לגבי תקציבים בטירה אין כח אדם אשר יכול להפעיל חוקי עזר כאלה או לפקח על הפעלתם, וכתוצאה ממצבה הכלכלי של הרשות וקיום תוכנית הבראה אין ביכולתה של הרשות אפילו לחשוב על מינוי עובדים חדשים על חשבון התקן המוניציפלי, היינו על חשבון קופת העירייה בהעדר תקציב יעודי ממשרדי הממשלה או משרד הפנים.

לגבי החסמים הפנימיים, אל נא לשכוח כי בשורה התחתונה לפי המאמר של מיכאל קרייני ושלמה חסון הפוליטיקה המוניציפאלית הערבית מהווה, אלמנט משפיע מאוד בדרך לשוויון, ולפעמים משחקת תפקיד חסם משמעותי בדרך ליישום מדיניות שוויונית כזאת או אחרת.⁷¹ הפוליטיקה הזו צורכת משאבים ותקציבים, שממילא לוקים באפליה, אשר יכלו להיות מופנים לטובת האזרחים הערבים ומשקיעה אותם במקומות הלא נכונים.⁷²

פוליטיקה מוניציפלית היא עדיין פוליטיקה לדעתו של מחמוד חלאילה, ומאחר ומדובר במגזרים סגורים וקטנים, כולם מכירים את כולם היחס למקבלי החלטות יותר אישי. המקבל החלטה "חייב" לאותו תושב את הקול שלו בבחירות הבאות וכדי להבטיח את מקומו נאלץ מקבל החלטות להטות את הכף לכאן או לכאן בכך שיטיב עמו ביום הבחור.

⁷⁰ http://www.btl.gov.il/Publications/survey/Documents/seker_223.pdf

⁷¹ ראה לעיל, ה"ש מס' 9, 154

⁷² שם

סיכום:

צריך להודות, יש בעיה רצינית בהתנהלות של השלטון המקומי הערבי כלפי עצמו, אזרחיו אבל מצד שני גם כלפיו.

רוב האוכלוסיה הערבית מרוכזת בישובים ערביים⁷³. המיעוט נמצא בערים מעורבות כמו חיפה למשל.

ברוב הדירוגים הסוציו אקונומיים וכפי שאני מראה במחקר מהאתרים הרשמיים, הישובים הערביים נמצאים מבחינת דרג סוציו אקונומי באמצע התחתון של הדירוג.

מה שמראה שרוב האוכלוסיה הערבית נמצאת בדירוג נמוך של מעמד סוציו-אקונומי. במקום שבו שלטון מקומי נסמך בצורה כזאת או אחרת על מיסים מקומיים, ארנונה וכו' של תושביהם נמצא גם גירעון מתמיד ולקות בתפקוד הרשות.

צריך להודות, יש בעיה רצינית בהתנהלות של השלטון המקומי כלפי עצמו, אזרחיו אבל מצד שני גם כלפיו.

תמונה מאוד מורכבת מוצגת במחקר הנ"ל אשר מנסה לחלק את הפאזל הענק הזה לרסיסים ולבחון לעומק נסיבות כל רסיס לחוד וביחד כדי לנסות להגיע לפתרון או לאופק כלשהו.

אם לוקחים בחשבון מורכבות המצב הפנימי של המועצות הערביות, ומשלבים עם מצב כלכלי קשה, מדיניות מרכזית מפלה, מגיעים למצב כמעט בלתי אפשרי להתקדמות רצינית בכל נושא המועצות המקומיות בכלל ובנושא של חקיקה מקומית.

בין חסמים חיצוניים למצב, קודם כל מצב כלכלי, כפי שהזכרתי ברוב הטבלאות האוכלוסיה הערבית נמצאת בתחתית הטבלה, ואפשר לראות גם שככל שיורדים באשכול הסוציו אקונומי, מספר חוקי העזר המחוקקים יורד. לדעתי זה נובע מהסיבה שלמחוקק המקומי אין מאיפה לגבות. או שיודע מראש שחקיקה כזאת או אחרת שאמורה להסדיר חיי יומיום מועדת לכישלון.

מצד שני כפר מעיליא אשר מהגבוהים מבחינת דרג סוציו אקונומי נמצא במקום די גבוהה מבחינת חקיקת המשנה.

חוסר אימון בממשל המרכזי, לפי הראיונות שערכתי, הרגשת האי שייכות לממשל המרכזי משפיעה גם על הממשל המקומי. אנשים רואים בשלטון המקומי שלוחה של אותו שלטון מרכזי על כל מורכבותו, שמתייחס אליו ואל אוכלוסייתו באפליה. לכן המראויינים שראיינתי העידו על בעייתיות באכיפת אותם חוקי עזר מחוקקים כמו למשל שילוט, חניה וכו'.

לא מצאתי קשר בין, היותן של מועצות מסוימות מוגדרות כדרוזיות⁷⁴ או בדואיות⁷⁵ עם דירוג סוציו אקונומי ולכן גם מצבן בנוגע לחקיקת עזר זהה לזאת של המועצות הערביות האחרות למרות שאחוז

⁷³ <http://www.peopleil.org/details.aspx?itemID=7448>

⁷⁴ לפי רשימה הנ"ל

http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A7%D7%98%D7%92%D7%95%D7%A8%D7%99%D7%94:%D7%99%D7%99%D7%A9%D7%95%D7%91%D7%99%D7%9D_%D7%93%D7%A8%D7%95%D7%96%D7%99%D7%99%D7%9D_%D7%91%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C

⁷⁵ לפי הרשימה להלן:

http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A7%D7%98%D7%92%D7%95%D7%A8%D7%99%D7%94:%D7%99%D7%99%D7%A9%D7%95%D7%91%D7%99%D7%9D_%D7%93%D7%A8%D7%95%D7%96%D7%99%D7%99%D7%9D_%D7%91%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C

הגיוס לצה"ל במועצות האלה גבוה מזה של מועצות ערביות אחרות. (85% מהגברים הדרוזים⁷⁶ ו-10-15% מהמגזר הבדאי⁷⁷) עדיין המועצות שמוגדרות דרוזיות ובדואיות סובלות מחקיקת משנה ירודה מאוד ומצב סוציו אקונומי ירוד.

לגבי הנושא של חמולתיות, ובגלל אופי הבחירות למועצות המקומיות, אי אפשר פורמלית להגדיר מועצה שהיא חמולתית. למרות העובדה שבמקומות כמו למשל עראבה בבחירות הלפני אחרונות ניכר היה שמשפחת עאסלה מהגדולים בכפר שלטה בבחירות הלפני אחרונות. דבר אשר השתנה בבחירות האחרונות אשר אפיין אותם אופי יותר מפלגתי מאשר חמולתי. עדיין קשה מבחינה פורמלית להגדיר מועצה כחמולתית. אבל ניכר היה בראיונות שמועצה אשר ראשה ממנה מקורבים.

מראיונות שערכתי הפתרון אינו נמצא בתהליך אחד כי בסופו של דבר מדובר ביותר מדי מרכיבים לאותה בעיה.

מדובר במעגל קסמים שאינו נעצר אשר מושך את האוכלוסיה הערבית כל פעם אחרנית. קודם כל והכי חשוב, לבטל כל גזענות ו/אפלייה כלפי האוכלוסיה הערבית. אפשר לראות מהטבלאות שערכתי שמועצות אשר נמצאות בדירוג סוציו-אקונומי גבוהה כמו למשל מעיליא שהיא כפר אפילו, היא בעלת מספר חוקי עזר מהגבוהים.

ולפי הטבלאות אפשר לראות בבירור שמועצות ערביות נמצאות התחתית הטבלאות מבחינה סוציואקונומית בכל הוריאציות האפשריות. לכן, יהיה על המועצות מאוד קשה למנף את סוגיית חקיקת העזר במיוחד זאת שמטילה היטלים ותשלומים על התושבים.

ביטול האפליה בהקצאת משאבים יביא למצב כלכלי יותר טוב מה שגורם לקבלת החקיקה בהבנה יתרה. ויהיה למקבלי החלטות סביבה יותר אוהדת ומקבלת להחלטות והאכיפה תגבר.

ביטול הגזענות יביא לכך שייבנה אימון בין הממסד שבינתיים מפלה ומקפח, לבין התושבים בנית יחסי האימון הללו יביא לכך שהתושבים הערבים ירגישו חלק בלתי נפרד מהחברה. למרות היות המועצה ערבית, נבחרת היא עדיין תהיה הקשר בין התושבים לממסד. וכעס של התושבים כלפי הממסד יופנה קודם כל בפני המועצה המקומית.

דבר שני שאינו מופיע בשום טבלה וזה הקושי הפנימי להתפתחות חקיקתית. הפתרון המיידי יהיה מינוי אנשי מקצוע ליד או במקום ההנהגה הקיימת תביא לכך שצוותים מיומנים ומקצועיים נטולי כל אינטרסים כאלה ואחרים יחזקו את המבנה החקיקתי במועצות העבריות.

ופתרון אחרון יהיה העלאת המודעות בין התושבים לחשיבות חוקי העזר, וחשיבות אכיפתם למען הסדר, ולמען כולם.

<http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1185059>⁷⁷

http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A2%D7%A8%D7%91%D7%99%D7%99_%D7%91%D7%93%D7%95%D7%90%D7%99%D7%99%D7%9D_%D7%91%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C⁷⁶

<http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1185059>⁷⁷

ביבליוגרפיה

לפי סדר הופעה :

1. <http://www.moin.gov.il/OfficeUnits/LocalGovernmentAdministration/Pages/default.aspx>
2. חמאיסי ראסם, "לקראת חיזוק השלטון המקומי ביישובים הערבים בישראל", מכון פלורסהיימר למחקרי מדיניות, אוגוסט 1994, 4.
3. שלמה חסון ומיכאל קרייני, "הערבים בישראל חסמים בפני שיויון", מכון פלורסהיימר למחקר מדיניות, 150, 2006
4. "חקיקת משנה נוהל והנחיות", הנחיות היועץ המשפטי לממשלה (2003), 49
5. פקודת העיריות[נוסח חדש], התשע"א-2011, ס"ח 2305
6. נחמיה אבנרי, "משפט המקום, שלטון עצמי וחקיקה מקומית", חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור בפילוסופיה", אוניברסיטת חיפה, 2009, 48
7. ע"א 6/66 קלו נ' ראש העירייה, פ"ד כ(2)327, 1966
8. פקודת הפרשנות[נוסח חדש], התשי"ד-1954, ס"ח 2.
9. http://www.masham.org.il/Rashuyot_Masham/Pages/default.aspx
10. <http://news.walla.co.il/?w=/21/462959>
11. <http://news.walla.co.il/?w=/21/46295>
12. <http://www.dirasat-aclp.org/arabic/isdarat/2/49-53.pdf>
13. <http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=862858>
14. <http://www.dirasat-aclp.org/arabic/isdarat/2/79-90.pdf>
15. http://www.btl.gov.il/Publications/survey/Documents/seker_223.pdf
16. http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A7%D7%98%D7%92%D7%95%D7%A8%D7%99%D7%94:%D7%99%D7%99%D7%A9%D7%95%D7%91%D7%99%D7%9D_%D7%93%D7%A8%D7%95%D7%96%D7%99%D7%99%D7%9D_%D7%91%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C
17. http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A7%D7%98%D7%92%D7%95%D7%A8%D7%99%D7%94:%D7%99%D7%99%D7%A9%D7%95%D7%91%D7%99%D7%9D_%D7%91%D7%93%D7%95%D7%90%D7%99%D7%99%D7%9D_%D7%91%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C
18. http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A2%D7%A8%D7%91%D7%99%D7%99_%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C
19. <http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1185059>